

Fördjupad etik ur ett normkritiskt perspektiv

En granskning av ett urval från utbildningsmaterialet på kandidatprogrammet kultur- och samhällsanalys vid Uppsala universitet

En rapport i Litteraturgranskningen

Catrin Törnqvist och Ester Wikström

Uppsala studentkår

LITTERATUR
GRANSKNINGEN

Fördjupad etik ur ett normkritiskt perspektiv

En granskning av ett urval från utbildningsmaterialet
på kandidatprogrammet kultur- och samhällsanalys
vid Uppsala universitet

Publiceringsdatum: 2017-05-31

ISBN 978-91-982848-4-3

Diarienummer 3: 17/18

**Rapporten är utgiven som en del av Uppsala studentkårs
projekt Litteraturgranskningen.**

Granskningen är genomförd av Catrin Törnqvist
och rapporten skriven av Ester Wikström.

Projektledare: Sofie Annerfalk

Layout: Toofan Salehpour

Korrektur: Sofie Annerfalk och Karin Ottander

Litteraturgranskningen

Den här rapporten är en del av *Litteraturgranskningen* – ett projekt som syftar till att utifrån normkritiska frågeställningar granska kurslitteratur som används på Uppsala universitet. Projektet tar tillvara på det engagemang som finns bland Uppsalas studenter genom att ge verktyg och stöd till de som vill granska sin egen litteratur. Granskningen sker med enhetliga metoder och frågeställningar som ger ett resultat i form av rapporter som är jämförbara över institutionsgränserna. Metoden är flexibelt utformad för att vara anpassningsbar till olika ämnesområden.

Granskningen samordnas av Uppsala studentkårs jämlikhetsansvarig och utförs av arbetsgrupper av studenter. De färdiga granskningarna sammanställs i rapporter som tillgängliggörs på Uppsala studentkårs hemsida och i tryckt form. Rapporterna kan sedan fungera som underlag för en normkritisk diskussion av undervisningen och urval av kurslitteratur. Granskningen är ett kontinuerligt projekt och den långsiktiga ambitionen är att all litteratur på Uppsala universitet ska granskas.

För mer information och för att ta del av frågeställningar och metodmaterial, gå in på:

» uppsalastudentkar.se/litteraturgranskningen

Tack

Litteraturgranskningen är helt beroende av ideellt studentengagemang för genomförande av granskningsarbetet och sammanställande av resultatet. För arbetet med denna rapport vill Uppsala studentkår därför rikta ett särskilt tack till följande studenter vid Uppsala universitet:

Catrin Törnqvist

Ester Wikström

Innehåll

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	
1.2 Frågeställningar och metod	
1.3 Granskat material	
2. Resultat	7
2.1 Vilken könsidentitet har författarna?	
2.2 Vilken könsidentitet har de personer som hänvisas till i boken?	
2.3 Vilken nationalitet har de personer som författarna refererar till?	
2.4 Hur beskrivs män och kvinnor – manligt/kvinnligt?	
2.5 Hur beskrivs hetero-, homo- och bisexualitet?	
2.6 Hur beskrivs olika former av funktionalitet?	
2.7 Hur beskrivs olika länder och kulturer?	
3. Kontrollfrågor	9
3.1 Vad är syftet med boken i undervisningen och vilka uppgifter ligger boken till grund för?	
3.2 Är institutionen medveten om och problematiserande kring bokens innehåll?	
3.3 Är författaren medvetna om och problematiserande kring sin inställning till boken?	
4. Sammanfattning	10
5. Källförteckning	11

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Filosofi är ett väldigt mansdominerat ämne vilket är anledningen till att vi valde att genomföra en litteraturgranskning. En kurskamrat till oss granskare uttryckte att hen upplevde att den granskade boken refererade till många kvinnligt kodade namn, medan den faktiska statistiken var att endast 12 % av referenserna i den granskade boken var kvinnor. För oss granskare visar detta på ett tydligt behov av kurslitteraturgranskningar, för att därigenom synliggöra strukturer i språket samt den normerande verkan det kan ha på vem som känner sig inkluderad i sin utbildning.

Den granskade boken är en del av den obligatoriska kurslitteraturen i kursen Fördjupad kurs i etik vid Filosofiska institutionen, Uppsala universitet. Fördjupad kurs i etik är en delkurs av Praktisk filosofi fortsättningskurs B där studenterna bekantar sig med etiska dilemman av fördjupad karaktär. I denna kurs var det fördjupade ämnet djurs moraliska rättigheter. Vi valde att granska just den här boken då det var vår aktuella kurslitteratur när vi valde att påbörja en litteraturgranskning, boken har alltså inte valts ut av någon särskild anledning.

1.2 Frågeställningar och metod

Granskningen har utgått ifrån Litteraturgranskningens nio frågeställningar, vilka baseras på de sju diskrimineringsgrunderna i diskrimineringslagen (2008:567).¹

1.3 Granskat material

Boken som har granskats är *The Animal Question* av Paola Cavalieri.²

Cavalieri har valt att dela in boken i olika avsnitt där hon i varje avsnitt presenterar och sedan bemöter olika argument gällande djurs moraliska rättigheter. Cavalieri följer den filosofiska traditionen analytisk filosofi, vilket kortfattat innebär att hon tittar på om de presenterade argumenten har en logisk följd och huruvida de är hållbara eller inte.

Som många filosofiska texter är uppbyggda så är även denna bok uppbyggd av avsnitt där argument presenteras och sedan bemöts med motargument. Cavalieri använder sig av hypotetiska exempel för att förtydliga sin argumentation, vilket är vanligt i såväl filosofiska problem som i annan samhällsskildrande kurslitteratur. Hon hänvisar även till andra filosofer för att underbygga sina teorier.

1 www.riksdagen.se

2 Cavalieri, Paola (2001). *The Animal Question: Why Nonhuman Animals Deserve Human Rights*. New York: Oxford University Press.

2. Resultat

2.1 Vilken könsidentitet har författaren?

Författaren Paola Cavalieri som har skrivit boken har ett kvinnligt kodat namn. Ytterligare information finns inte att tillgå. Vidare i texten kommer vi hänvisa till personer med kvinnligt kodade namn som kvinnor och personer med manligt kodade namn som män.

2.2 Vilken könsidentitet har personer som hänvisas till i boken?

I sin bok om djuretik refererar Cavalieri till 93 personer sammanlagt, varav flertalet filosofer. Av dessa är 11 kvinnor och 82 män.

I den granskade boken finns det 11 exempel där fiktiva personer används för att exemplifiera olika etiska dilemman och situationer. I dessa 11 exempel förekommer det totalt 15 olika fiktiva personer, varav 8 är kvinnor och 7 är män. Majoriteten av de fiktiva kvinnorna förekommer i Cavalieris egna hypotetiska exempel, medan majoriteten av de fiktiva männen förekommer i exempel som Cavalieri lånat av andra författare. I några fall har könet inte angivits och då refereras de fiktiva personerna exempelvis till som "barnet med Downs Syndrom" eller "person A och person B". Ingen annan könstillhörighet än kvinna och man har använts i något av bokens exempel.

Genomgående använder författaren hon som pronomen för människan och den rationella agenten. I det svenska språket skulle det vara grammatiskt korrekt, men i och med att boken är skriven på engelska är vi osäkra på huruvida det är ett ställningstagande att använda sig av den feminina pronomen från författarens sida. I andra filosofers texter, såväl svenska som engelska, förekommer det hänvisningar till både hon och han som pronomen för människan och den rationella agenten.

2.3 Hur beskrivs män och kvinnor – manligt/kvinnligt?

I den granskade boken används endast de binära könen kvinna och man. Transpersoner nämns inte.³

På sida 74 finns ett exempel där författaren vill visa att även om gruppen kvinnor skulle vara mindre talangfulla för vissa yrken än gruppen män, så kan en inte dra slutsatsen att varje kvinnlig individ är mindre talangfull för yrket än varje manlig individ. Vidare på samma sida beskriver Cavalieri ett annat hypotetiskt exempel som hon har lånat från en annan filosof. I exemplet beskrivs John och Mary som två lika rationella individer, men där John tillhör en grupp bestående av 99 % rationella individer och Mary en grupp som består av enbart 1 % rationella individer. Exemplet är tänkt att visa att Cavalieri inte tycker att John och Mary ska behandlas olika baserat på vilken grupp de tillhör. Däremot är det olyckligt att Cavalieri har valt att återge och använda sig av exempel där kvinnor framställs som mindre talangfulla respektive mindre rationella än män, eftersom kvinnor och män ofta ställs emot varandra som varandras motsatser där kvinnan ofta får inta en underordnad och lägre socialt värderad ställning.⁴ Exempel som dessa tenderar därmed att cementera samhällets könsmaktsordning.⁵

3 Inget som går att utläsas av den information som ges i texten.

4 Connell, Raewyn (2009). *Om genus*. Bokförlaget Daidalos/Polity Press Ltd, Cambridge.

5 Hirdman, Yvonne. *Genusystemet – Teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. Rapport till Maktutredningen (1988), s. 1.

I Cavalieris egna hypotetiska exempel där endast en kvinna gestaltas framställer hon dem i flertalet av fallen som sjuka, ointelligenta eller i behov av hjälp. Däremot framställs i stort sett alla hypotetiska personer i boken på liknande sätt, detta i och med att exemplen ofta används i syfte att propagera för att alla människor förtjänar samma moraliska hänsyn oavsett gruppstillhörighet eller social status. Det föreligger sålunda ingen större skillnad i hur män respektive kvinnor gestaltas annat än i de två återgivna exemplen ovan.

2.4 Hur beskrivs hetero-, homo- och bisexualitet?

Sexuella läggningar nämns inte i boken. I de hypotetiska exemplen nämns inte relationer människor emellan, vilket gör att det inte finns någon information att tillgå kring vilken sexuell läggning de kan tänkas ha. Sexuella läggningar kan även tyckas vara överflödiga information då den granskade boken främst fokuserar på djurs moraliska rättigheter.

2.5 Hur beskrivs olika former av funktionalitet?

I boken tas funktionsnedsättningar och sjukdomar upp i olika hypotetiska exempel. Vid ett flertal tillfällen när författaren talar om personer med funktionsnedsättning, och specifikt personer med Downs Syndrom, så jämför hon dem genom att referera till de personer som inte har funktionsnedsättningar eller Downs Syndrom som "normala". Vid ett av dessa tillfällen skriver hon normal inom citattecken vilket visar på att det finns en medvetenhet kring att det är ett problematiskt uttalande. En kan dock fråga sig varför hon väljer att beskriva människor som "normala" respektive "icke-normala" överhuvudtaget när hon verkar medveten om dess problematik. I ett hypotetiskt exempel på sida 100 beskrivs personer som inte har Downs Syndrom som "normala", men denna gång utan citationstecken.

Vi anser att det är problematiskt att kategorisera in människor som "normala" respektive "icke-normala" oavsett om en använder citattecken eller inte. Det upprätthåller föreställningen att det finns "normala" respektive "icke-normala" människor, där det "normala" värderas över det "icke-normala", vilket i sin tur även skulle kunna användas för att rättfärdiga en ojämlig behandling av dessa två grupper.

På sida 115 hänvisar författaren till en hypotetisk person med alzheimers som en "fairly simple being".⁶ Författarens användande av denna formulering kan tolkas vara i förklarande syfte, där "simple" enbart används för att förklara att sjukdomen påverkar personens psykiska funktioner. Dock är det ett märkligt val av uttryck då det tenderar att vara förminskande att kalla en människa för "fairly simple being".

2.6 Hur beskrivs olika länder och kulturer?

Av de personer som Cavalieri refererar till i sin bok väljer hon att för vissa även skriva ut vad de har för härkomst. Den härkomst som nämns är grekisk, australiensisk, tysk, spansk och amerikansk. Däremot är hon inkonsekvent med detta och hon ger heller ingen förklaring till varför hon överhuvudtaget väljer att göra det. En filosofis akademiska bakgrund och etnicitet kan på grund av olika samverkande maktstrukturer påverka vilken status dennes arbete tilldelas, vilket eventuellt skulle kunna vara en förklaring till varför Cavalieri väljer att skriva ut vissa filosofers bakgrund men inte andra.

6 Vi har valt att inte översätta uttrycket då en översättning skulle kunna orsaka språkförbistring och tolkningsproblem.

Vid ett antal tillfällen använder hon koloniala termer såsom ”tropical countries” och ”civilized” kontra ”primitive” [människor].

But if the defense of a principle of equality that may include the least among human beings and does not differentiate between the interests of the cultured and the underprivileged, the sane and the mentally ill, or the “civilized” and the “primitive” leads to abandoning such references in order to work on a much more accessible level - where prominence is given to such aspects as the capacity to feel pleasure and pain, to pursue one's life - such confinements of equality loses its plausibility.⁷

Cavalieri menar här att faktorer som dessa inte är relevanta för moralisk hänsyn, men det faktum att hon väljer att på ett värderande sätt kategorisera in människor i olika grupper är problematiskt. Att använda termer som dessa upprätthåller värderande föreställningar om att det finns civiliserade respektive primitiva människor. Cavalieri hade enkelt kunnat undvika att använda sig av generellt förlegade uppfattningar om människor och världen och fortfarande presentera sin teori.

Likväl hävdar Cavalieri vid flera tillfällen att det inte är hållbart att rättfärdiga ojämlig behandling av individer baserat på grupptillhörighet. På sida 73 beskriver Cavalieri det som följande “[...] *the appeal to race or sex membership is unacceptable as a comparative criterion of moral status. The appeal to species membership is therefore equally unacceptable*”. I de ovanstående citaten synliggör Cavalieri en viss problematik med att göra skillnad på människor, och hon visar på en viss medvetenhet kring kategorisering av människor.

3. Kontrollfrågor

3.1 Vad är syftet med boken i undervisningen? Vilka uppgifter ligger boken till grund för?

Syftet är att lära sig analysera filosofiska argument och försvara huruvida de är hållbara eller inte, på samma sätt som Cavalieri har analyserat argument gällande djurs moral och utvärderat deras hållbarhet. Boken ligger till grund för en examinerande uppsats i kursen Fördjupad etik.

3.2 Är institutionen medveten om och problematiserande kring bokens innehåll?

Institutionen har nämnt att det är viktigt att få in kvinnliga författare på kurslitteraturlistorna, vilket kan ha varit en bidragande faktor till att just den här boken valdes. Däremot presenterades och diskuterades boken enbart ur ett inlärningsperspektiv, utan att författarens kön nämndes.

7 Cavalieri, Paola (2001) s.7

3.3 Är författaren/författarna medvetna om och problematiserande kring bokens innehåll?

Cavalieri uppmärksammar vid flera tillfällen sexism och rasism som problem, vilket visar på att hon är medveten om maktstrukturer. Hon visar detta dels genom att använda sig av språkverktyget [sic], vilket betyder ”så, sålunda, på så sätt” och som ofta används för att tydliggöra när någonting kan uppfattas som märkligt i ett citat. Ofta används det vid ett stavfel eller om ett citat innehåller en osannolik uppgift. Cavalieri har valt att använda det för att uppmärksamma framförallt när ett citat innehåller ordet ”man” där ”man” refereras till som människa. På sida 25 citerar hon ”[...] *part of the general theory of man [sic], of human nature and its place in the universe*”. Hon använder det även då hon citerar ett stycke från Huckleberry Finn där Huck säger: ”No’m: killed a n* [sic][...]”.⁸

Innebörden av [sic] förklaras inte någonstans i boken och gör att det därför krävs en förkunskap hos läsaren om [sic] och dess betydelse för att kunna ta till sig syftet av uttrycket. Vi som granskare har inte tidigare stött på [sic]. Uttrycket används inte heller konsekvent, ibland skrivs det ut efter att ”man” används för att representera en människa och ibland görs det inte. Det saknas helt enkelt motivering till användandet av uttrycket. Dock upplever vi det banbrytande att hon använder uttrycket [sic] vid tvivelaktiga formuleringar, och vi ser det som ett eventuellt verktyg för ett fortsatt normkritiskt förhållningssätt till akademiska texter.

Cavalieri påpekar som tidigare nämnt att hon utgår från ett västerländskt perspektiv, men problematiserar inte vidare vilka eventuella förutfattade meningar hon som västerländsk författare skulle kunna besitta.

4. Sammanfattning

Genomgående i boken visar Cavalieri att hon är emot rasism och sexism genom att explicit skriva att faktorer som kön och etnicitet är och bör vara irrelevanta för hur en individ ska behandlas. Därtill använder hon pronomen ”hon” när hon hänvisar till en människa, använder främst kvinnor som hypotetiska personer i sina egna exempel och hon använder sig av språkverktyget [sic] (se avsnitt 3.3). Att författaren använder sig av språkverktyget [sic] tyder på en medvetenhet och en vilja att ta avstånd från tvivelaktiga och märkliga formuleringar.

Trots denna medvetenhet kan en finna exempel i boken där språket upprätthåller maktstrukturer. Detta finner vi exempel på gällande funktionalitet som beskrivs på ett ogenomtänkt och okritiskt sätt (se avsnitt 2.3), men även gällande könsroller där kvinnor vid ett flertal gånger ställs mot män på ett sätt som cementerar bilden av kvinnan som underordnad mannen (se avsnitt 2.1). Detta är tydliga exempel på att formuleringar i språket kan ha en underliggande normupprätthållande innebörd som upptäcks först när en tittar närmare på dem.

Genom granskningar som denna kan en belysa när och på vilket sätt språket riskerar att bidra till att upprätthålla normer och maktstrukturer. Den granskade litteraturen har slumpartat valts ut för granskning och vårt fokus har varit att belysa och synliggöra hur ett vanligt förekommande språkbruk ofta innehåller underliggande och värderande normer som riskerar att upprätthålla och cementera vissa strukturella maktförhållanden. Detta sker ofta på ett väldigt subtilt sätt i språket, och våra resultat tyder på att trots att författaren visar på en viss medvetenhet kring normer och maktstrukturer kan en finna formuleringar som riskerar att indirekt värdera människor och olika samhällsgrupper. Språket har en normerande verkan och med den här granskningen hoppas vi kunna belysa vikten av att ha ett normkritiskt förhållningssätt till kurslitteratur för att på så sätt kunna bryta mönstret av maktstrukturer.

⁸ Cavalieri, Paola (2001) s. 29. Vi har valt att skriva n*, då vi anser det vara rasistiskt att skriva n-ordet. I boken skriver författaren ut hela ordet.

5. Källförteckning

Cavalieri, Paola, *The Animal Question: Why Nonhuman Animals Deserve Human Rights*, Oxford University Press, New York, 2001.

Connell, Raewyn, *Om genus*, 2., utvidgade och omarb. uppl., Daidalos, Göteborg, 2009

Hirdman, Yvonne, *Genusystemet: Teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*, Maktutredningen, Uppsala, 1988

SFS 2008:567 *Diskrimineringslag*.

Uppsala studentkår